

Kredo



Müstəqil ictimai-siyasi, publisistik qəzet №28 (1284) 11 oktyabr 2025-ci il

Qiyamət 1 manat

Qəzet 1999-cü ilin oktyabrından çıxır

ƏDƏBİYYAT DİLİ VƏ MİLLİ YADDAŞI QORUYUR

Mənəvi zənginliyin mötəbər saxlancına dair düşüncələr

Həyatın uzaq, qaranlıq yollarına işıq salan, insanı ucaldan, birlilikli, söhbətə, hazır cavab edən kitab yalnız məlumat mənbəyi deyil, həm də insanın mənəvi aləminə formalaşdırıcı, həyatın dərinliklərini anladan bilik ümmətidir. Elm, təhsil, mədəniyyət, mədəniyyət, inkişaf, sivilizasiya kitabdan başlayıb və onunla zənginləşib. Rus yazıçısı Maksim Qorki yazırdı ki, kitab oxumaq özünüza və başqalarına hörmət etməyi, insanları sevməyi öyrədəcək, fikirlərinizi aydınlaşdırmaqda köməkçi olacaq. Çox təəssüf ki, bu tökməz xəzinədən istifadə edənlərin, kitab oxuyanların sayı getdikcə azalır.

Bu gün Azərbaycanda kitabların az satılmasının səbəblərindən biri onun ticarətinin lazımi səviyyədə təşkil olunmaması, nəşrlərin görkəmini anladan izahat və təbliğatın aparılmamasıdır. Əvvəllər cəmiyyətin nüfuzlu təbəqələrindən sayılan şair və yazıçıların əsərləri böyük tirajla çap olunur, kitab mağazalarında satışa çıxarılır, mədəniyyət evlərinə, kitabxanalara göndərilirdi. Tanınmış, xalq tərəfindən sevilən qələm sahibinin işıq üzü görün hər kitabı mədəni hadisə idi. Qonaraq sistemi isə yazıçıya maddi rifahını təmin etmək imkanı verirdi.

Təəssüf ki, bu gün ədəbiyyat sahəsində ciddi boşluq yaranıb, sözün gücünü yadadan, milli kimliyi qoruyub saxlayan yazıçı və şairlərimizin yaratdığı mənəvi sərvətdən yararlanları azlığı, oxucu auditoriyasının kifayət qədər olmaması tirajları kəskin şəkildə aşağı düşüb. Əldə gəzən kitabların müəllifi isə aldığı cüzi qonorarları dolana bilmir.

"Ulduz" jurnalının baş redaktoru, Prezident təqaüdcüsü, Əməkdar jurnalist Qulu Ağsəsin məsələyə münasibətini öyrəndik:



- Başqa ölkələrdə də şair və yazıçılar kitablarından böyük qonorar almırlar. Dünyada detektiv janra yazılan əsərləri çıxmaq şərtlə kitab o qədər də böyük maraq yoxdur. Sovet dövründə isə vəziyyət tamamilə başqa idi. Bütün kitabxanalar sifarişlər götürür, Mədəniyyət Nazirliyi bu işə birbaşa nəzarət edirdi. İstənilən kond kitabxanasından "Azərbaycan", "Ulduz", "Qobustan" jurnallarını, "Ədəbiyyat" qəzetini, sevdiyini, yaxud adını ilk dəfə eşitdiyini yazıçıların belə əsərlərini tapa bilərdin. O dövrdə ədəbiyyata

maraq artırmaq üçün məktəblilər təməllərə aparılır, tələbələr qəzet və jurnallara abunə olur, kitabxanalar sifarişlər götürürdülər. Çox istərdim ki, bu ənənələr davam etsin.

Qonorar sadəcə maddi gəlir deyil, həm də yazıçının əməyinə verilən qiymətdir. Bu qiymət nə qədər yüksək olarsa, ədəbiyyata maraq da bir o qədər artır. Çox acınacaqlı haldır ki, bu gün bir çox yazıçılarımız əsərlərini nəşr etdirmək üçün şəxsi vəsaitlərindən istifadə edir, hətta avtomobilini satanlar da olur. Yalnız Yazıçılar Birliyi tərəfindən yazıçılara az və ya çox qonorar yazılır. Həç bir ictimai qəzet, siyasi orqan bədii nümunəyə qonorar vermir. Saytlardan, televiziya və radiodan isə danışmağa dəyməz. Rəsmi orqanlar tərəfindən yazıçılara verilən qonorarlar çox aşağıdır və illərdə artırılır.

Ədəbiyyat tökmə müəllifin "könlü işi" kimi dəyərləndirilməməlidir. O, milli yaddaşın, dilin, mədəniyyətin daşıyıcısıdır. Televiziya və radioda ədəbiyyata kifayət qədər yer ayrılmasa, qəzet və saytların ədəbi mötərlərə qonorar ödəməməsi bu sahədəki dərindən düşüncəyə dərinləşdirir. İnkişaf etmiş ölkələrdə ədəbiyyatın dəstəklənməsi üçün müxtəlif mexanizmlər - qrantlar, mükafatlar, abunə sistemləri, məktəblərdə və kitabxanalarda dövlət sifarişləri və s. mövcuddur. Bu kimi təşəbbüslərin bizdə də genişləndirilməsi vacibdir. Gənc yazarların, eləcə də pəşəkər ədiblərin fəaliyyətini stimullaşdırmaq üçün həm maddi, həm də mənəvi dəstəyə ehtiyac var.

Yazıçı-publisist Fəxrü Uğurlu bildirdi ki, vaxtilə dövlət strukturları ədəbiyyatla, yazıçı ilə oxucu arasında vasitəçi idi:



- Kitablar dövlət tərəfindən satılır, satışdan əldə olunan gəlirin müəyyən hissəsindən isə müəlliflərə qonorar verilir. "Azərkitab", "Kəndkitab" və digər yayım strukturları kitabxanalara kitab tədarük edirdilər. Ancaq indi ədəbiyyata maraq və diqqət azalıb. Dünya təcrübəsində nəşriyyatlar yazıçı ilə müqavilə bağlayır, əsərlərini yayımlayır, satışını təşkil edir və satışdan müəllifə müəyyən faiz verir. Bu faizlər müxtəlifdir; məşhur yazıçıların, daha az tanınan yazıçıların faizləri fərqli olur, amma hər halda müəllif müəyyən gəlirlə təmin edilir.

Beləliklə, yazıçı öz kitabının satılmasına görə narahat olmur, çünki bunu nəşriyyat idarə edir. Həmçinin nəşriyyatlar piratlarla mübarizə aparır və müəllif hüquqlarını qorumağa çalışır. Lakin bizdə bu mexanizm hələ tam formalaşmayıb. Bəzi insanlar deyirlər ki, biz müəyyən qazanclar əldə edirik, amma bu qazancların heç də ciddi ədəbiyyatla əlaqəsi yoxdur. Ola bilsin, onlar oxucuya müəyyən mexanizmlər vasitəsilə yol tapıblar. Bildiyimə görə, bəzi dövlət orqanları kitablar üçün subsidiyalar ayırır. Lakin bu subsidiyaların necə xərcləndiyi, kimlərə verildiyi haqqında konkret fikir deyə bilməyərəm.

Milli dövlətçilik baxımından kitabın əhəmiyyəti son dərəcə böyükdür. Çünki millət, insan yalnız kitabla formalaşır, mədəniyyətlə, ədəbi ənənələrlə inkişaf edir. Əgər dövlətin təməlinə, bazasına bu məsələlər möhkəm şəkildə qoyulmayıbsa, heç bir tikili uzun müddət möhkəm qala bilməz. Bizim çox böyük ədəbi irsimiz var, xüsusilə orta əsrlərdən bəri böyük yazıçıları, şairlərini və ozanlarımızı olub. Azərbaycan xalqı hər zaman böyük bir ədəbi ənənəni yaşadıb. Bu ənənə yenə də davam edəcək. İndi bunun üçün müxtəlif qurumlar cəhd göstərirlər. Lakin bu cəhdlərin uğurlu olması üç günə, beş günə baş verməyəcək. Əgər bu işlər davamlı şəkildə həyata keçirilərsə, o zaman Azərbaycan ədəbiyyatının böyük gələcəyi olacaq.

Şair, publisist, "Kredo" qəzetinin baş redaktoru Əli Rza Xələfi deyir ki, bir çox xarici ölkədə də on yaxşı sənətkarların kitablarına görə "əli bala" batmır:



- Amma kitab ticarətinin inkişaf etdiyi ölkələrdə yazıçılar öz yaradıcılıqlarından barınabilir. Ən çox da oxucuların istirahəti və əyləncəsi təmin etmək məqsədilə yazılan kitablar gəlir gətirir. İnsanlar psixoloji gərginlik yaranan kitabları oxumağa o qədər də meylli deyillər. Əlbəttə, burada hollivudsayağı filmlərin, dünya telekanlarının zəbt etmiş bayağı verilişlərin də xidməti az deyil. Bayağı verilişlər isə Azərbaycan telekanına çoxdan hakimdir. Təəssüf ki, "Azərkitab"-ın yaxşı ənənələrini inkişaf etdirə bilmirik.

Mən 200-dən çox kitab yazmışam, 70-100 çap olunub. 10-dan çox tanınmış və görkəmli alim yaradıcılığım haqqında monoqrafiyalar yazıb və nəşr etdirib. Şəxsi təşəbbüslə kitabların yayımı ilə məşğul olmuşam. Qazancım isə yeni kitabların nəşrinə yətlərli olub. Əlbəttə, bu, çox azdır. Yaxşı olar ki, yazıçılar, söz-sənət adamları cəmiyyətin ictimai həyatı, sosial problemləri ilə bağlı verilişlərə tez-tez dəvət olunsunlar. "Kitab köşkü" rubrikasında cəlbədi verilişlər təşkil olunsun. Polemikalar, mübahisələr yazıçının cəmiyyət tərəfindən tanınmasına kömək edir. Yazıçı öz əsərləri ilə bağlı qaldırdığı polemik mübahisələrlə öz kitabını da reklam etmiş olur.

Vaxtilə proletkultçular özlərindən əvvəlki ən yaxşı ənənələrdən imtina etdilər. Bu da cəmiyyətdə qarışıqlıq, anarxiya, faciələrə səbəb oldu. Vaxtilik əlaqələri qırıldı, repressiyaların tугуanı başladı. Nəticədə, kitab ticarəti ilə bağlı ən yaxşı ənənələr bərpa edilmədi. Vaxtilə "Kitabsevərlik cəmiyyəti" var idi. Cəmiyyətin əsas işi kitabın təbliği və reklamının mahiyyətini ifadə edirdi. Düşünürəm ki, kitabxanalara qarşı "repressiya" çox zərərli oldu. Ən kiçik, az sayda əhalisi olan kənddə kitabxanası olmalıdır, bu, mənəvi mühitin formalaşmasında faydalı olar. Mən bir müəllif kimi kitabların müəyyən qisminin kitabxanalara verilməsində maraqlıyam. Təbii ki, bu, dərindən dərindən düşüncəyə ehtiyac var. Mədəniyyət Nazirliyinin müvafiq qurumlarındakı məmurların çox az qismi yazıçılarla ünsiyyət qurur. Bəlkə də elələri var ki, iki-üç yazardan qeyrisini tanıyır.

Əlirza müəllim sonda dedi ki, xarici ölkələrdəki müvafiq, analoji qurumların təcrübəsi öyrənilməli və tətbiq olunmalıdır:

- Bir sözə, kitabxana və kitabxanaların fəaliyyəti canlandırılmalıdır. Əlbəttə ki, dövlətin köməyinə ehtiyac var. Kitabxanalarda oxucu görüşləri, müəlliflərlə ünsiyyət mənəvi arxivdən canlı həyata keçirilməlidir. Nəşriyyatlara, mətbəələrə xüsusi diqqət yetirilməli, avadanlıq və təchizat üçün güzəştlər olmalıdır.

(Davamı 16-cı səhifədə)

(Əvvəli 1-ci səhifədə)

Zənnimcə, kitab ticarəti və nəşri ilə bağlı vergi məsələlərində də əsaslı dəyişikliklər olmalıdır. Bütün hallarda yazarın kitabxanası, arxivi cəmiyyətin sərvətidir. Bunun qorunması müəyyən yardımlarsız mümkün deyil.

Biz istəsək də, istəməsək də yeni zamanın gətirdiyi problemlərlə üz-üzəyik. Düşünürəm ki, cəmiyyətin mədəni inkişafında az-çox rolu olan yazarlara yubileylərində müəyyən maddi

məsi onu market və bazarlara yönəldi. Kitabxana sisteminin sıradan çıxarılması kitabın məhiyyətinə daha bir zərbə oldu. Yeni texnologiyanın meydana çıxması, elektron mətnlərin kağız kitabla alternativ olması vəziyyəti bir az da gərginləşdirdi və "kitabın ölümü"nü arzulayanlara dəlil verdi. Mənim şəxsi fikrim belədir ki, kağız mətnlər, yəni kitablar əbədidir, metafizik məhiyyət daşıyır və gec-tez bunu hamı qəbul edəcək. Kitabın qorunması üçün xüsusi qərarların qəbuluna ehtiyac var. Biz kitabsız cəmiyyət

ƏDƏBİYYAT DİLİ VƏ MİLLİ YADDAŞI QORUYUR

*Mədəni zənginliyin mötəbər saxlanmasına
dair düşüncələr*

köməkliklər olmalıdır. Bu, kitablarının nəşrində istifadə edilə bilər.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, yazıçı-publisist **Qurban Yaquboğlu** sənət və ədəbiyyat adamlarına təbiiq olunan qonorar sisteminin tamamilə aradan qaldırılmaq ərəfəsində olduğunu, xüsusilə yazıçıya, jurnalistə, redaktora qonorar yox, sabit maaş məbləği təklif edildiyini deyir:



- Qonorar yaradıcı şəxsin mükafatlandırılmasıdır. Şübhəsiz ki, yazıçının yalnız qonorar hesabına yaşaması qeyri-mümkündür. Stifən Kinq "Yazmaq sənəti" kitabında qeyd edir ki, Amerikada 95 faiz yazıçı qonorar hesabına yaşaya bilmir. Yəni bunun üçün çox məşhur və kitabları yaxşı satılan müəllif olmalısan. Amma hər halda dünyada qonorar sistemi mövcuddur, müəllif əməyinə görə mükafatlandırılır. Azərbaycanda isə kitablar ya qonorarsız, ya da müəllifin öz hesabına nəşr olunur, bəzən piştaxta arxasında da dayanmalı olur. Bu, çox acınacaqlı haldır.

Kitabın xüsusi dəyər daşıyıcısından satılıq əmtəyə çevril-

də yaşamamalıyıq. Bütün analogiyaları sovet dövrü ilə aparmağın tərəfdarı deyiləm. Sovet sisteminə yazıçı-şair ideoloji prosesin tərkib hissəsiydi, bundan başqa, sovetlərin siyasi fəlsəfəsində yazıçıya daim önəm verilməliydi. Bu monada sovet dövründə çox yaxşı yaşayan yazıçıyla çox yaxşı yazan yazıçı arasında fərq yaranırdı. Günümüzdə sənət və ədəbiyyatın cəmiyyətimizə və dövlətimizə gərəkliliyi mövzusunda aydınlıq gətirilməlidir. Yalnız bundan sonra bu sahədə pərakəndəliyi, xaosu, bəzi hallarda bazar özbaşınalığını aradan qaldırmaq olar.

Bəli, müasir dövrdə informasiya bolluğunda yaşayırıq. Lakin sosial şəbəkələrdə yayılan xəbərlər, məlumat səli çox zaman səthi olur. Kitab oxumaq isə insanın dünyagörüşünü genişləndirir, həyat dərsi verir, fərqli dünyaları, müxtəlif düşüncə tərzlərini tanımaq imkanı yaradır, düşünməyə, nəticə çıxarmağa sövq edir. Kitab oxumaq həm də milli-mədəni dəyərlərin qorunması, dilimizin zənginliklərinin öyrənilməsi və gələcək nəsillərə ötürülməsi üçün zəruridir. Dövrün sürətinə baxmayaraq, hər birimiz kitab oxumağa vaxt ayırmalı, onu vərdisinə çevirməliyik. Çünki ədəbiyyat millətin ruhunun aynası, yaddaşının qoruyucusu, sabaha aparan güclü vasitədir.

Mehparə ƏLİYeva
Xalq qəzeti" №216(30910),
08 oktyabr 2025-ci il.